

# **Milieu- en Energierecht**

## **Recente ontwikkelingen inzake milieu- en energierecht**

Thomas STERCKX en Cathy SUYKENS  
beide deeltijds assistent IMER KU Leuven en advocaat te Brussel



## **I. De project-MER-screeningsnota. Een nieuwe hinderpaal op de weg naar de bouw-, milieu- en/of verkavelingsvergunning?**

*1. De regelgeving inzake milieueffectenrapportage is in volle ontwikkeling. Het toepassingsgebied werd in Vlaanderen gevoelig uitgebreid. Het is zo dat zeer veel vastgoedprojecten een MER dan wel een MER-screeningsnota moeten voorzien. In ieder geval, een nieuwe hinderpaal op de weg naar de bouw-, milieu- en/of verkavelingsvergunning.*

### **§1. De Europese veroordeling**

2. Het Europese Hof van Justitie stelt in een arrest van 24 maart 2011 vast dat de Vlaamse regelgeving inzake de milieueffectenbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten, niet alle maatregelen bevat die nodig zijn voor een volledige en correcte omzetting van de Europese richtlijn 85/337/EEG betreffende de milieueffectenbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten:

*“Vlaamse regelgeving is niet in overeenstemming met richtlijn 85/337/EEG omdat ze een aantal projecten die zijn opgenomen in bijlage II van de richtlijn alleen op basis van het criterium ‘omvang van het project’ uitsluit van een screening, dus zonder rekening te houden met andere relevante criteria, onder meer m.b.t. aard en ligging van het project.”*

Om aan dit arrest uitvoering te geven, verschenen in het Belgisch Staatsblad op 20 april 2012 enkele belangrijke wijziging. Men voert de project-MER-screening in bij een vergunningsaanvraag.

Deze nieuwe bepalingen kunnen vandaag echter nog niet worden toegepast. Enkele noodzakelijke uitvoeringsbesluiten laten voorlopig op zich wachten. Vermoedelijk zullen de nieuwe bepalingen begin 2013 in werking worden gesteld.

In afwachting van de inwerkingtreding van deze recente wijzigingen is de Omzendbrief van 22 juli 2011 houdende *“Milieueffectbeoordeling en vergunningverlening voor bepaalde projecten ten gevolge van het arrest van het Hof van Justitie van 24 maart 2011”* van toepassing, zowel op nieuwe als reeds hangende vergunningsaanvragen.

### **§2. De MER screening**

3. De Omzendbrief is in beginsel enkel van toepassing op projecten die voorkomen op de lijst van bijlage II bij richtlijn 85/337/EEG én waarvoor volgens het project-MER-besluit geen milieueffectrapport of ontheffingsbesluit van de dienst Milieueffectrapportage van de Vlaamse overheid is vereist.

Volgens de Omzendbrief van 22 juli 2011 moet de vergunningsverlenende overheid voor deze projecten (die ook staan opgesomd in een bijlage aan de Omzendbrief) er voor zorgen dat voorafgaand aan de beslissing over de vergunningsaanvraag een screening wordt uitgevoerd (op basis van gegevens uit de vergunningsaanvraag, adviesinstanties, openbaar onderzoek, extra info verschaft door de initiatiefnemer...). Deze screening houdt in dat voor het aangevraagde project wordt nagegaan of de milieueffecten toch al dan niet aanzienlijk kunnen zijn op de omgeving. Zo ja, dan moet er alsnog een milieueffectenrapport worden opgemaakt en toegevoegd aan het dossier.

In de motivering van haar beslissing over de vergunningsaanvraag moet de vergunningsverlende overheid vervolgens een duidelijke identificeerbare passage opnemen waaruit blijkt dat het project gescreend is, en er zo dus geen aanzienlijke milieueffecten kunnen zijn.

### **§3. MER-plicht**

4. Wanneer het project daarentegen valt onder één van de projecten, opgenomen in bijlage II van het project-MER-besluit én de vermelde drempelwaarde overschrijdt, moet er voor het project een door de dienst Milieueffectrapportage van de Vlaamse overheid goedgekeurd milieueffectenrapport of een door de dienst Milieueffectrapportage van de Vlaamse overheid opgestelde ontheffingsbeslissing deel uitmaken van de vergunningsaanvraag. Voor deze projecten heeft het arrest van het Hof van Justitie zodoende niets veranderd.

### **§4. De huidige regeling**

5. De beoordeling over de project-MER-screeningsnota gebeurt door de vergunningverlenende overheid op basis van de verleende adviezen en moet bestaan uit een toetsing van het concrete project aan alle relevante criteria van bijlage II bij het DABM. De screening moet worden uitgevoerd voor er een beslissing is genomen over de vergunningsaanvraag, en het resultaat moet ter beschikking worden gesteld van het publiek tijdens het openbaar onderzoek.

We kunnen huidige regeling als volgt samenvatten:

- Indien het project valt onder één van de categorieën van bijlage I van het Project-MER-besluit dient steeds een milieueffectenrapport te worden opgemaakt;
- Indien het project valt onder één van de categorieën van bijlage II en de drempelwaarden worden overschreden dient in beginsel een milieueffectenrapport te worden opgemaakt, tenzij een ontheffingsbesluit is bekomen;

Tot hertoe blijft aldus de (oude) regeling behouden.

- Indien het project valt onder één van de categorieën van bijlage II, maar de drempelwaarden niet worden overschreden, zal een MER-screeningsnota moeten uitmaken, aan de hand van alle relevante criteria van bijlage II bij het DABM, of een milieueffectenrapport al dan niet is vereist.

Dit laatste was voordien niet nodig.

## ***§5. Toekomst: MER, ontheffing of project-m.e.r.-screeningsnota***

6. De Vlaamse Regering zal binnenkort (januari-februari 2013) een bijlage III toevoegen aan het project-MER-besluit van 2004 dat de projecten opsomt waarvoor in principe een milieueffectenrapport moet worden opgesteld, maar een project-MER-screeningsnota volstaat wanneer er geen aanzienlijke milieu-gevolgen zijn. Deze nota vormt een essentieel onderdeel van de vergunnings-aanvraag en zal moeten worden opgesteld door de aanvrager.

De vergunningsverlenende overheid krijgt de taak over de project-MER-screeningsnota een oordeel te vellen op het ogenblik en als onderdeel van de beslissing over de ontvankelijkheid en volledigheid van de vergunningsaanvraag. Ze beschikt hiervoor over een termijn van orde van 30 dagen en kan later niet meer terugkomen op haar beslissing eens die is genomen.

Bijlage III van het project-MER-besluit bevat 13 projectcategorieën/rubrieken waarvoor vroeger enkel in het geval zij een bepaalde drempelwaarde overstegen een project-MER moest worden opgemaakt of een ontheffing kon worden bekomen (bv: infrastructuurprojecten met inbegrip van industrieterreinontwikkeling, stadsontwikkelingsprojecten, aanleg van wegen, etc.). Voor deze projecten zal voortaan dus een project-MER-screeningsnota moeten worden opgemaakt, waar voor het arrest van 24 maart 2011 dit niet nodig was.

## ***§6. Besluit***

7. In de toekomst zullen drie verschillende procedures van toepassing zijn:

- Indien het project valt onder een van de 28 rubrieken van bijlage I van het project-MER-besluit dient steeds een milieueffectenrapport te worden opgemaakt.
- Indien het project valt onder één van de categorieën van bijlage II van het project-MER-besluit en de drempelwaarden worden overschreden dient in beginsel een milieueffectenrapport te worden opgemaakt, tenzij een ontheffingsbesluit is bekomen.

Tot hiertoe blijft aldus de huidige regeling behouden.

- Indien het project valt onder één van de categorieën van bijlage III van het project-MER-besluit dient in principe een milieueffectenrapport te worden opgemaakt, maar kan een project-MER-screeningsnota worden ingediend bij de vergunningverlenende overheid. De vergunningsverlenende overheid zal aan de hand van deze nota, binnen de 30 dagen, moeten oordelen of een milieueffectenrapport alsnog is vereist.

Hierin verschilt de huidige en oude regelgeving ten opzicht van de ‘nieuwe’ regelgeving.

Een ontheffingsverzoek is in principe voor deze categorieën niet mogelijk, tenzij via een gemotiveerd verzoek tot ontheffing van de rapportageverplichting bij de dienst MER in het geval de overheid beslist dat alsnog een project-MER moet worden opgemaakt.

## **II. Raad van State, 18 december 2012, Arrest Uplace (m.b.t. de schorsing van de Milieuvergunning)**

8. Met het arrest van 18 december 2012 beveelt de Raad van State de schorsing van de tenuitvoerlegging van de milieuvergunning voor het grootschalige winkel- en kantorencomplex aan de kanaalzone in Machelen van Uplace NV. Doordat de milieuvergunning hierdoor niet meer kan worden uitgevoerd, kunnen ook de bouwwerken voorlopig niet starten. Het is wachten op een uitspraak ten gronde van de Raad van State of een nieuwe milieuvergunning.

Volgens de Raad van State is Vlaams minister van Leefmilieu Joke Schauvliege (CD&V) bij het toekennen van de milieuvergunning niet zorgvuldig tot het besluit gekomen dat de milieueffecten van het megacomplex tot aanvaardbare proporties kunnen worden beperkt. Ze is immers uitgegaan van nog niet vergunde, doch noodzakelijk geachte, infrastructuurwerken. In zijn arrest stelt de Raad van State vast dat voor de realisatie van de noodzakelijke infrastructuurwerken immers nog een volledig juridisch traject moet worden afgelegd (bv. de vereiste vergunningen moeten nog worden verkregen). De rechtsbescherming van derden-belanghebbenden bij het Uplace-project vereist dat de Vlaamse regering bij het verlenen van de milieuvergunning er niet zonder meer mag van uitgaan dat die mobiliteitsinfrastructuurwerken later ook effectief vergund en gerealiseerd zullen worden. Hierover anders oordelen zou de rechten van derden-belanghebbenden mogelijk ernstig schaden, zo stelt de Raad.

Om onomkeerbare toestanden te vermijden die het te verlenen rechtsherstel na een later vernietigingsarrest ernstig zouden hypothekeren, besluit de Raad van State de milieuvergunning dan ook voorlopig te schorsen. De onmiddellijke tenuitvoerlegging van de vergunning kan immers een moeilijk te herstellen en ernstig nadeel berokkenen aan twee naastliggende bedrijven die het beroep bij de Raad samen met Unizo instelden.

## **III. Conclusie van de advocaat-generaal in de gevoegde zaken C-197/11 en C-203/11, Libert e.a. en All Projects & Developments e.a. / Vlaamse Regering**

9. *Advocaat –generaal van het Europese Hof van Justitie J. Mazák stelt het concept “wonen in eigen streek” voorzien in het decreet betreffende het grond- en pandenbeleid in vraag. Een aanpassing van het decreet dringt zich mogelijks dan ook op.*

Met “wonen in eigen streek” voerde de Vlaamse Overheid met het decreet grond- en pandenbeleid vanaf 22 september 2009 een bijzondere voorwaarde in voor de overdracht (verkopen, verhuren voor méér dan 9 jaar of bezwaren met een recht van erfpacht of opstal) van bepaalde gronden en daarop opgerichte panden. Alleen personen met een voldoende band met de gemeente kunnen deze gronden en panden kopen.

De provinciale commissie voor wonen in eigen streek oordeelt over deze voldoende band aan de hand van drie criteria: (i) ten minste 6 jaar onafgebroken gewoond hebben in de gemeente of in een aangrenzende gemeente (op voorwaarde dat deze gemeente voorkomt op de lijst met gemeenten waar wonen in eigen streek van toepassing is); (ii) werkzaamheden verrichten (gemiddeld ten minste een halve werkweek) in de gemeente; (iii) een maatschappelijke, familiale, sociale of economische band met de gemeente hebben opgebouwd op grond van een zwaarwichtige en langdurige omstandigheid.

Tegen deze maatregel ter bevordering van het wonen in eigen streek werd een beroep tot nietigverklaring ingesteld bij het Grondwettelijk Hof door het Algemeen Eigenaars- en Mede-eigenaars Syndicaat (AES) en FDF'ers Eric Libert en Christian Van Eycken. Het Grondwettelijk Hof stelde hierover een prejudiciële vraag aan het Europese Hof van Justitie.

Advocaat-generaal Ján Mázak heeft nu zijn conclusie klaar. De conclusie van de advocaat-generaal bindt het Hof van Justitie in principe niet, maar wordt in de meeste gevallen wel gevolgd.

De advocaat-generaal is van oordeel dat de maatregel een beperking vormt van de fundamentele vrijheden. De ingevoerde voorwaarde waaraan de kandidaat-kopers of kandidaat-huurders moeten voldoen ontzegt immers bepaalde personen het recht om bepaalde gronden en daarop opgerichte panden te verkopen, te verhuren voor méér dan 9 jaar of te bezwaren met een recht van erfpacht of opstal.

Toch stelt advocaat-generaal Mázak dat het uiteindelijk aan het Grondwettelijk Hof is om het precieze doel de maatregel vast te stellen. Indien het decreet beoogt de woongelegenheid voor de minder kapitaalkrachtige endogene bevolking in de doelgemeenten te bevorderen, zoals de Vlaamse Regering stelt, kan een dergelijk doel onder bepaalde voorwaarden worden aanvaard als beperking op de fundamentele vrijheden, maar, zo stelt advocaat-generaal: “deze maatregel gaat verder dan nodig om dit doel te bereiken”.

Indien zou blijken, volgens het Grondwettelijk Hof, dat dit decreet er in wezen toe strekt het Vlaams karakter van de bevolking in de doelgemeenten te bewaren, kan dit uiteraard onder de Europese regelgeving niet als een geoorloofd doel worden aanvaard.

Daarnaast dient het Hof van Justitie zich ook te buigen over enkele andere vragen over het grond- en pandendecreet. Een van de andere middelen is gekant tegen de wettelijke bepaling dat bij grote verkavelingsprojecten een deel van de gronden moeten voorbehouden worden voor sociale woningbouw. Tevens hier stelt de advocaat-generaal dat het aan het Grondwettelijk Hof toekomt het precieze doel van de regeling te bepalen.

## IV. Het beroepsregime tegen milieuvergunningsaanvragen aangepast

**10.** Het Vlaamse reglement betreffende de milieuvergunningen (VLAREM I) werd aangepast door een besluit van 13 januari 2012 en bepaalde dat voortaan de volgende personen beroep kunnen instellen bij de deputatie of bij de Vlaamse Regering tegen de milieuvergunningsaanvragen: (i) de aanvrager van de vergunning of de exploitant; (ii) de gouverneur; (iii) de leidende ambtenaar van de adviesverlenende overheidsorganen; (iv) het college van burgemeester en schepenen tegen beslissingen van de deputatie; (v) elke natuurlijke of rechtspersoon die rechtstreeks hinder kan ondervinden door de vestiging en exploitatie van een inrichting en (vi) elke rechtspersoon die zich de bescherming van het leefmilieu tot statutair doel heeft gesteld, minstens 5 jaar rechtspersoonlijkheid bezit en in zijn statuten het grondgebied heeft vermeld waar zijn bedrijvigheid zich uitstrekt.

## V. De nieuwe omgevingsvergunning in Vlaanderen

**11.** *Heel veel van de grote en minder grote bouwprojecten in Vlaanderen raken slechts met veel moeite gerealiseerd. Ambitieuze stadsprojecten, maar ook belangrijke nieuwe infrastructuren of industriële bouwprojecten, lijken vandaag steeds te botsen op een mix van complexe randvoorwaarden, tegengestelde belangen, administratieve beslommingen en een gebrek aan stuurkracht en draagvlak.*

*(in samenwerking met Joris De Pauw, advocaat bij Lydian)*

Op voorstel van de Vlaamse ministers van Leefmilieu en Ruimtelijke Ordening keurde de Vlaamse Regering op 22 juli 2011 de startnota inzake de invoering van de omgevingsvergunning goed. Hierna wordt al gauw op 23 december 2011 ook de conceptnota goedgekeurd. Tegelijk heeft de Vlaamse Regering ingestemd met de conceptnota over de permanente milieuvergunning. Hiermee komt de Vlaamse Regering tegemoet aan de vraag van de bedrijfswereld om vergunningsprocedures sneller, geïntegreerd en probleemoplossend te laten verlopen. Een overkoepelend kaderdecreet werd oorspronkelijk verwacht in de loop van 2012, maar al gauw uitgesteld naar 2013-2014. Dit decreet moet het juridisch kader bieden voor de operationalisering van de omgevingsvergunning.

### ***§1. Is de omgevingsvergunning de oplossing?***

**12.** De omgevingsvergunning integreert de bestaande stedenbouwkundige vergunning en de milieuvergunning in één vergunning. Het is de doelstelling dat de omgevingsvergunning een aantal proceswinsten zal creëren bij zowel publieke als private investeerders.

Enkele van de belangrijkste krijtlijnen zijn:

- er wordt vermeden dat een initiatiefnemer meermaals dezelfde procedurestappen moet nemen zonder enige meerwaarde;



- er zal een geïntegreerde adviesverlening georganiseerd worden, teneinde te vermijden dat meerder instanties meerdere adviezen moeten afleveren;
- de vergunningverlenende bevoegdheid wordt bij één bestuur gelegd. Tegenstellingen tussen stedenbouwkundige en milieuvergunningen, die het project onuitvoerbaar maken, zullen worden uitgesloten;

## ***§2. De bevoegde overheid***

**13.** Bij de omgevingsvergunning is de vergunningsverlenende overheid in principe de gemeente, tenzij voor die projecten waarvoor de provincie of de Vlaamse overheid als bevoegde vergunningverlenende instantie zijn aangeduid. Voor de provincie zijn dat projecten met een mogelijke grote milieuhygiënische en ruimtelijke impact, die het gemeentelijke niveau overstijgt. Voor de Vlaamse Regering zijn dat projecten die zowel ruimtelijk als op het vlak van milieu een regionale impact kunnen hebben (bv. nieuwe autosnelwegen, tramlijnen, grootschalige windturbineprojecten, enz...).

## ***§3. De geïntegreerde adviesverlening***

**14.** Een belangrijke vernieuwing, in het kader van de omgevingsvergunningsprocedure, is de geïntegreerde adviesverlening door een omgevingsvergunningscommissie. De diverse adviesverlenende instanties maken in één syntheseadvies een globale beoordeling van het project. Dit betekent dat naast de milieu- en de stedenbouwkundige/ruimtelijke aspecten, ook o.m. mobiliteits-, energie- en socio-economische factoren bij de beoordeling van een vergunningsaanvraag kunnen worden meegenomen. Bovendien krijgt een initiatiefnemer te maken met een Vlaamse overheid die met één stem spreekt, wat vandaag vaak niet altijd het geval is.

## ***§4. Permanente vergunning***

**15.** Tenslotte heeft de Vlaamse Regering op voorstel van minister Schauvliege ook het principe goedgekeurd dat een milieuvergunning niet langer in de tijd wordt beperkt. Tot nu toe is die termijn maximaal 20 jaar. Onze buurlanden verbinden aan hun vergunning geen vervalt termijn en Europeesrechtelijk bestaat er evenmin een verplichting om een vervalt termijn te voorzien voor de milieuvergunningen.

Indien nodig of opportuun kunnen de vergunningverlenende overheden vergunningsvoorwaarden voor een bedrijf actualiseren. Dat kan ambtshalve of op verzoek van publiek of adviesinstanties en dit naar aanleiding van controle of periodieke evaluaties. Soms kan de vergunningverlenende overheid de vergunningstermijn in de tijd beperken, bv. omdat een bedrijf een bepaalde tijd krijgt om na een aantal jaar te herlocaliseren.

De permanente vergunning geeft de bedrijven ook meer rechtszekerheid en houdt een kostenbesparing in.

## **§5. Conclusie**

16. De conceptnota die op 23 december 2011 werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering, is een belangrijke stap voor de invoering van de omgevingsvergunning en het faciliteren van investeringsprojecten in Vlaanderen. Het is echter nog wachten op een overkoepelend kaderdecreet dat het juridisch kader moet bieden voor de operationalisering van de omgevingsvergunning.

17. Ondertussen tracht de Vlaamse Regering nog op allerlei andere manieren een gunstig klimaat te creëren voor nieuwe investeringsprojecten met de invoering van 'turbomangers', een Cel Vlaamse en strategische Investeringsprojecten (VIP), een Gewestelijke Stedenbouwkundige Vergunningscommissie (GSVC), ... Zijn deze initiatieven voldoende en laat onze huidige regelgevend kader dit wel toe? Neen. Laat ons beginnen met het creëren van een optimaal juridisch kader voor het bouwen van projecten, waarbij de rechten van derden uiteraard nog steeds een belangrijke plaats innemen, maar men veel korter op de bal speelt en men de inverseerder tijdig duidelijkheid geeft omtrent de haalbaarheid van zijn project.

## **VI. Hernieuwbare energie in Vlaanderen en op federaal niveau**

### **§1. Hervorming van het Vlaams groenestroomcertificatenmechanisme**

18. *De vele wijzigingen in het ondersteuningssysteem voor hernieuwbare energie in het Vlaams Gewest hebben recent de nodige media-aandacht genoten. De wetgeving met betrekking tot deze materie in het Vlaams Gewest werd dan ook grondig gewijzigd in het laatste jaar.*

Een hervorming van de wetgeving betreffende het Vlaamse certificatenmechanisme voor de bevordering van de productie van groene stroom en kwalitatieve warmtekrachtkoppeling, drong zich op ingevolge een aantal praktische problemen, bijvoorbeeld het bestaande structurele overschot aan certificaten op de markt. De vrees bestond bovendien dat bepaalde technologieën werden overgesubsidieerd, voornamelijk zonne-energie.

De hervorming werd doorgevoerd middels het Decreet van 13 juli 2012 tot wijziging van het Decreet van 8 mei 2009 houdende algemene bepalingen betreffende het energiebeleid (het *Energiedecreet*), voor wat betreft de bepalingen met betrekking tot groenestroomcertificaten. Het hervormde mechanisme, dat in werking is getreden op 1 januari 2013, wordt gekenmerkt door een aantal fundamentele aanpassingen aan het bestaande systeem.

Een belangrijk kenmerk ervan heeft te maken met het feit dat er niet langer één certificaat wordt toegekend voor 1000 kWh opgewekte elektriciteit. Het Decreet roept hiervoor het concept van "bandingfactoren" in het leven, waardoor de financiële ondersteuning beter wordt afgestemd op de rendabiliteit van het

desbetreffende project. De bandingfactor wordt berekend op basis van de Onrendabele Top van een investering, hetgeen wordt omschreven als zijnde het gedeelte van de inkomsten noodzakelijk om de netto-constante waarde van een investering op nul te doen uitkomen. Gelet op het feit dat de hervormde regelgeving de steun toekent op basis van de rendabiliteit van de installatie, niet meer noch minder, wordt de duurtijd van de toegekende steun beperkt en dit op basis van de afschrijvingsperiode.

Daarentegen wordt de validiteit van certificaten in de tijd verlengd van vijf naar tien jaar, teneinde enerzijds de marktspelers en de netbeheerders meer ruimte te geven met betrekking tot het tijdstip waarop deze de certificaten op de markt brengen, onder meer bij gebrek aan adequate marktwerking op de dag van vandaag.

Tevens belangrijk te noteren in dit verband is het feit dat de leveranciers op basis van het gewijzigde energiedecreet niet langer de boetebedragen, met name de bedragen die zij dienen te betalen omwille van het gebrek aan het inleveren van certificaten bij de Vlaamse Regulator van de Elektriciteits- en Gasmarkt (*VREG*), mogen doorrekenen aan hun eindafnemers. De leveranciers mogen enkel de werkelijk gemaakte kosten gerelateerd aan de certificatenverplichting in hun leveringscontracten opnemen.

Het Besluit van 21 december 2012 tot wijziging van het Energiebesluit van 19 november 2010 heeft verder uitvoering gegeven aan de bepalingen van het gewijzigde Energiedecreet. Het gewijzigde Energiebesluit zet onder meer de methode uiteen ter berekening van de Onrendabele Top en geeft meer invulling aan de zogenaamde representatieve projectcategorieën en niet-representatieve (specifieke) projectcategorieën. Zo ook voegt het wijzigingsbesluit enkele procedurele nieuwigheden in, zoals de mogelijkheid om in het kader van een groene stroom project een principe-aanvraag in te dienen voor installaties die nog niet in werking zijn.

## ***§2. Hervorming op federaal niveau: afschaffing van de aankoopverplichting***

**19.** Parallel aan de hervormingen op Vlaams niveau en zoals vermeld in bovenstaande uiteenzetting, hebben zich tevens ontwikkelingen voorgedaan met betrekking tot het federaal ondersteuningsmechanisme. Inderdaad, de strenge hervorming van het ondersteuningsmechanisme op Vlaams niveau, is één van de *triggers* geweest voor de lopende hervormingen van het federale systeem in dit verband.

Op voorstel van de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas (*CREG*), heeft het Koninklijk Besluit van 21 december 2012 tot wijziging van het Koninklijk Besluit van 16 juli 2002 betreffende de instelling van mechanismen voor de bevordering van elektriciteit opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen, de federale aankoopverplichting van regionale groenestroomcertificaten opgeheven. Op basis van het voorheen van kracht zijnde Koninklijk Besluit van 16 juli 2002, bestond een verplichting in hoofde van de

transmissienetbeheerder om niet alleen de federale groenestroomcertificaten met betrekking tot de ontwikkeling van offshore energie aan een gegarandeerde minimumprijs over te nemen, maar tevens de certificaten die door één van de gewestelijke regulatoren werden toegekend. Er bestond een vrees dat er een toenemende toestroom zou zijn van aanvragen tot toekenning van federale minimumsteun, gelet op het terugschroeven van het Vlaamse ondersteuningsmechanisme.

Op basis van het Koninklijk Besluit van 16 juli 2002, zoals gewijzigd door het Koninklijk Besluit van 21 december 2012, bedraagt de toegekende steun aan windenergie 107 EUR / MWh voor de eerste 216 MW geïnstalleerde capaciteit, en 90 EUR / MWh na deze 216 MWh. Het gewijzigde Koninklijk Besluit voegt nu ook een aparte categorie in voor de installaties die elektriciteit produceren uit water of stromen, waarbij de steun toegekend aan deze technologieën (slechts) 20 EUR/MWh bedraagt.

## **VII. Recente ontwikkelingen in de watersector**

**20.** De laatste jaren hebben zich verschillende ontwikkelingen voorgedaan in het wetgevend kader met betrekking tot water, en dit ter implementatie van enerzijds de Kaderrichtlijn Water 2000/60/EG en anderzijds de Overstromingsrichtlijn 2007/60/EG.

In het Vlaams Gewest, is het voornaamste wetgevend instrument om de waterkwesties te beheren, het Decreet Integraal Waterbeleid van 18 juli 2003. Dit Decreet voorziet een algemeen kader voor de toepassing en de integratie van specifieke wetgevend instrumenten met betrekking tot water.

De zogenaamde stroomgebiedbeheersplannen spelen een centrale rol in het Europese waterbeleid. De Vlaamse en federale stroomgebiedbeheersplannen werden overgemaakt aan de Europese Commissie, die een SWOT-analyse heeft gemaakt in het kader van haar periodiek rapport met betrekking tot de implementatie van de Kaderrichtlijn Water. De stroomgebiedbeheersplannen van het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden niet tijdig overgemaakt aan de Europese Commissie, ingevolge waarvan het Hof van Justitie van de Europese Unie op 24 mei 2012 de schending door België van deze Kaderrichtlijn heeft vastgesteld.

De tweede generatie stroomgebiedbeheersplannen, die uiterlijk in 2015 aan de Europese Commissie dient te worden overgemaakt, worden thans ontwikkeld door de bevoegde autoriteiten.

Op het niveau van het Vlaams Gewest, is uit de eerste generatie stroomgebiedbeheersplannen en daarmee gerelateerde beleidsmaatregelen gebleken dat er een te grote complexiteit heerst op het vlak van organisatie en planning. In het licht van deze vaststelling, worden in het Vlaams Gewest regelgevende initiatieven ondernomen ter vereenvoudiging van de bestaande systemen. Zo wordt de veelheid aan plannings aangepakt, en worden de processen op de verschillende niveaus beter op elkaar afgestemd.

De laatste jaren is er tevens een toenemende dynamiek ontstaan in het regelgevend kader inzake de preventie en het beheer van overstromingen. In dit verband werd het Decreet Integraal Waterbeleid aangepast teneinde de Overstromingsrichtlijn 2007/60/EG te implementeren in het Vlaams regelgevend kader. Een van de doelstellingen van de Overstromingsrichtlijn is de lidstaten te ondersteunen bij het beter inschatten van de risico's met betrekking tot overstromingen en maatregelen uit te vaardigen om de door de overstromingen veroorzaakte schade te mitigeren.

In overeenstemming met de Overstromingsrichtlijn, dienen de lidstaten overstromingsrisicobeheersplannen op te stellen tegen 22 december 2015. Het opstellen van deze plannen dient tevens afgestemd te worden aan de desbetreffende stroomgebiedbeheersplannen. In het Vlaams Gewest dienen uiterlijk op deze datum de bepalingen met betrekking tot het beheer van overstromingsrisico's worden opgenomen in de stroomgebiedbeheersplannen. Er worden bijgevolg geen aparte overstromingsrisicobeheersplannen opgesteld in het Vlaams Gewest.

De overstromingen in België in 2010 liggen mede aan de basis voor de hervorming van het juridisch kader met betrekking tot overstromingen in België. Zo werd bijvoorbeeld de watertoets, hetgeen inhoudt dat de autoriteit die beslist over de toekenning van vergunningen of de goedkeuringen van plannen, de impact van dergelijke vergunningen of plannen op het watersysteem dient te onderzoeken, substantieel gewijzigd, en dit met ingang van 1 maart 2012. Het Besluit van de Vlaamse Regering van 14 oktober 2011 heeft de watertoets hervormd, bijvoorbeeld door de complexe beoordelingsschema's te vervangen door een enkele bepaling, hetgeen een meer efficiënte en krachtige toepassing van de watertoets in de hand werkt.

## VIII. Mariene ruimtelijke planning

**21.** *Het aantal activiteiten in het Belgisch deel van de Noordzee zijn de laatste jaren sterk toegenomen, waardoor slim en efficiënt gebruik van de mariene ruimte meer en meer noodzakelijk wordt.*

De laatste maanden hebben zich enkele belangrijke wetgevende ontwikkelingen voorgedaan, die een impact zullen hebben op de ontwikkeling van hernieuwbare energie in de Noordzee.

Ten eerste heeft de wet van 20 juli 2012 tot wijziging van de wet van 20 januari 1999 tot bescherming van het mariene milieu en de mariene delen onder de rechtsbevoegdheid van België, de basis gelegd voor een multidimensionale planning in het Belgisch deel van de Noordzee. Op basis hiervan kan een geïntegreerd en bindend ruimtelijke ordeningsplan worden uitgevaardigd door middel van een Koninklijk Besluit.

Mariene ruimtelijke ordening werd op Europees niveau reeds gekenmerkt als één van de belangrijkste instrumenten in de implementatie van het door de Europese Unie gelanceerde Geïntegreerd Maritiem Beleid.

Het concept van het ruimtelijk ordeningsplan wordt beschreven als een plan dat de gewenste drie dimensionale en tijdelijke structuur van menselijke activiteiten kan organiseren, op basis van een lange termijnvisie en op basis van duidelijke economische, sociale en ecologische doelstellingen. Gelet op het feit dat het ruimtelijk ordeningsplan driedimensionaal is, horen de water-en luchtkolom tevens bij het proces van planning.

Het Koninklijk Besluit van 13 november 2012 betreffende de instelling van een raadgevende commissie en de procedure tot een marien ruimtelijk plan in de Belgische zeegebieden heeft verdere uitvoering gegeven aan de wet van 20 juli 2012. Dit Koninklijk Besluit zet een zesjaarlijkse procedure uiteen tot aanneming of herziening van het marien ruimtelijk plan. Een voorontwerp van dit plan dient vooreerst te worden voorgelegd aan een raadgevende commissie, samengesteld uit afgevaardigden van relevante overheidsinstellingen. Hierna-volgend dient het ontwerp onderworpen te worden aan openbaar onderzoek, dat tevens betrekking zal hebben op de socio-economische effecten van het ontwerp ruimtelijk plan. Bovendien dient de minister het plan voor te leggen aan de autoriteiten van Nederland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en elke andere door de minister nuttig geachte staat. Dit grensoverschrijdend overleg zal in beginsel zestig dagen duren.

Het marien ruimtelijk plan dient de fundamenteën te leggen op basis waarvan toekomstige activiteiten in de Noordzee kunnen worden uitgevoerd. Het plan zou ondermeer de voorwaarden dienen uiteen te zetten waaronder deze activiteiten mogen worden uitgevoerd. Een belangrijke doelstelling van het plan is het dat het een antwoord zal bieden op de vraag of en waar een nieuwe zone voor de ontwikkeling van hernieuwbare energie in de Noordzee dient te worden uitgetekend.

Dit is nodig, gelet op het feit dat de concessiezone die op basis van het Koninklijk Besluit van 20 december 2000 betreffende de voorwaarden en de procedure voor de toekenning van domeinconcessies werd uitgetekend, en in het kader waarvan zeven concessies voor de ontwikkeling van hernieuwbare energie konden worden toegekend, thans verzadigd is. Door middel van het Ministerieel Besluit van 2 juli 2012 werd immers de laatste beschikbare zone toegekend.

Het regeerakkoord Di Rupo I van december 2011 voorziet dat de regering een beslissing dient te nemen met betrekking tot de afbakening van een nieuwe zone voor de ontwikkeling van windenergie in de Noordzee. Het plan zal de haalbaarheid hiervan toelichten, en aanduiden waar deze nieuwe zone desgevallend dient te worden getekend.

Nog een recente aanpassing aan het bestaande juridisch kader is het Koninklijk Besluit van 11 april 2012 tot instelling van een veiligheidszone rond de kunstmatige eilanden, installaties en inrichtingen voor de opwekking van energie. Dit Koninklijk Besluit schept duidelijkheid over de invulling van de buitenlandse grenzen van legt een veiligheidszone vast van 500 meter rond deze grenzen, waarbinnen schepen niet mogen varen. Uitzondering wordt gemaakt voor, onder meer, het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek of oorlogsschepen.

## IX. Recente ontwikkelingen met betrekking tot de handel in emissierechten

22. De ontwikkelingen in het wetgevend kader met betrekking tot de handel in emissierechten zijn noemenswaardig. Ten eerste hebben zich veel ontwikkelingen voorgedaan naar aanloop van de overgang naar de derde fase in het emissiehandelsstelsel, en ten tweede is de integratie van luchtvaart in het emissiehandelsstelsel met de nodige commotie gepaard gegaan.

### *§1. De overgang naar de derde fase van het emissiehandelsstelsel*

23. De derde fase van het Europese emissiehandelsstelsel loopt tijdens de periode 2013-2020, waarbij de basisbeginselen opgenomen zijn in de Richtlijn 2009/29/EG tot wijziging van de Richtlijn 2003/87/EG teneinde de regeling voor de handel in broeikasemissierechten te verbeteren en uit te breiden. Het toepassingsgebied van het EU ETS, en bijgevolg van de implementerende wetgeving in de lidstaten, is sinds 1 januari 2013 grondig gewijzigd.

Ten eerste werd het toepassingsgebied aangepast, waarbij dit bijvoorbeeld werd uitgebreid met installaties voor de opvang en opslag van kooldioxide. Ten tweede werd een groot deel van de materiële en procedure elementen van het emissiehandelsstelsel overgeheveld naar het Europese niveau. Zo geldt thans een Europese cap, dit wil zeggen een maximum toe te wijzen emissierechten tijdens de periode 2013-2020, op Europees niveau, en zijn Europese geharmoniseerde toewijzingsregels van kracht. In de geest van dit harmonisatieproces werd het concept van de Nationale Toewijzingsplannen dan ook opgeheven en vervangen door Nationale Implementatiemaatregelen.

Een belangrijk onderdeel van de herziening van het EU ETS, betreft de evolutie naar een eenmaking en consolidatie van de verscheidene Europese registers in een Europees register. Het Belgisch nationaal register, operationeel sinds 17 november 2005, werd dan ook geabsorbeerd door het Europees Register, waarbij de rekeningen officieel gemigreerd zijn naar het geconsolideerde systeem van Europese registers in juni 2012.

Een ander fundament van de derde fase betreft het veilen van emissierechten, waarbij het principe geldt dat emissierechten dienen te worden geveild, hoewel er tevens sprake is van gratis toewijzing. Er werd een gezamenlijk veilingplatform opgericht, waaraan België deelneemt en door middel waarvan België 26 miljoen emissierechten zal veilen in 2013.

### *§2. De integratie van luchtvaart in het Europese emissiehandelsstelsel*

24. Op basis van Richtlijn 2008/101/EG tot wijziging van Richtlijn 2003/87/EG teneinde ook luchtvaartactiviteiten op te nemen in de regeling voor de handel in broeikasgasemissierechten binnen de Gemeenschap, valt de luchtvaartsector sinds 1 januari 2012 onder het toepassingsgebied van het EU

ETS. Dit toepassingsgebied strekt zich, op basis van annex I van de Richtlijn 2008/101/EG uit tot alle vluchten die opstijgen vanop of landen op het grondgebied van één van de EU-lidstaten onder het toepassingsgebied van het EU ETS. Er gelden tevens bepaalde uitzonderingen, zo worden bepaalde vluchten die een gecertificeerde maximumstartmassa van minder dan 5700 kg hebben, vrijgesteld van de regeling.

Naar aanleiding van de integratie van de luchtvaartsector in het EU ETS, hebben de *Air Transport Association of America* samen met drie luchtvaartmaatschappijen, met name *United Airlines*, *Continental Airlines* en *American Airlines*, de bepalingen ter implementatie van de Richtlijn 2008/101/EG door het Verenigd Koninkrijk, aangevochten bij het Hooggerechtshof voor Engeland en Wales. Het Hooggerechtshof heeft vervolgens een prejudiciële vraagstelling aan het Hof van Justitie van de Europese Unie gericht, teneinde de validiteit van de Richtlijn 2003/87/EG, zoals gewijzigd door Richtlijn 2008/101/EG, getoetst te zien aan het internationaal recht.

In haar arrest van 21 december 2011 heeft het Hof de validiteit van de Richtlijn 2008/101/EG bevestigd. Het Hof heeft principieel beslist dat de integratie van de luchtvaarsector in het EU ETS wel degelijk rechtmatig is, en niet in strijd met internationaal recht. Deze uitspraak heeft verstrekkende gevolgen, niet alleen voor de luchtvaarsector vandaag en in de toekomst, maar tevens voor andere, gelijkaardige sectoren, zoals de scheepvaartsector.

Ook op nationaal niveau, is de omzetting van de Richtlijn 2008/101/EG niet van een leien dakje gelopen. Zo hebben het Waals Gewest en het Vlaams Gewest implementerende regelgeving uitgevaardigd, waarbij zij zich hebben gebaseerd op de regionale bevoegdheid tot bescherming van het leefmilieu enerzijds en het in de Richtlijn 2008/101/EG gehanteerde territoriale aanknopingspunt anderzijds, met name het landen of vertrekken vanuit luchtvaarterreinen gelegen op het grondgebied van respectievelijk het Waals en Vlaams Gewest. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest heeft echter verzoekschriften tot vernietiging ingesteld bij het Grondwettelijk Hof, teneinde de vernietiging te horen uitspreken van de desbetreffende decreten.

Het Grondwettelijk Hof vernietigde de desbetreffende Decreten<sup>1</sup>, en stelde hierbij dat de uitbreiding van het emissiehandelsstelsel met de luchtvaart dient plaats te vinden door middel van een samenwerkingsovereenkomst tussen de Federale regering en de Gewesten. Het Hof meende immers dat de Gewesten, wanneer zij dit unilateraal regelen, hun bevoegdheid tot bescherming van het leefmilieu territoriaal overschrijden, gelet op de geringe oppervlakte van de Gewesten en het feit dat de luchtvaartactiviteiten met betrekking tot een luchthaven gelegen op het grondgebied van een bepaald gewest, een impact hebben op de andere Gewesten en de mariene gebieden.

---

<sup>1</sup> Hoewel er dient te worden vermeld dat de bepalingen opgenomen in het Decreet van het Vlaams Gewest van 8 mei 2009 tot wijziging van het decreet van 2 april 2004 reeds waren opgenomen in het Energiedecreet van 8 mei 2009, terwijl het arrest van het Grondwettelijk Hof enkel dit eerst vermelde decreet viseert.



Inmiddels hebben de drie Gewesten en de federale regering een samenwerkingsakkoord gesloten in juni 2012 met betrekking tot de toewijzing van opbrengsten gegenereerd door de emissierechten, hetgeen zal plaatsvinden onder toezicht van de Nationale Klimaatscommissie.

## **X. Bibliografie m.b.t. recente ontwikkelingen**

### **A. Rechtspraak**

GwH 2 maart 2011, nr. 33/2011.

HvJ, *Air Transport Association of America en anderen / Secretary of State for Energy and Climate Change*, 21 december 2011, C-366/10.

HvJ, *Europese Commissie tegen Koninkrijk België*, 24 mei 2012, C-366/11.

RvS 18 december 2012, nr. 221.784.

Conclusie van de advocaat-generaal J. MAZÁK in de gevoegde zaken C-197/11 en C-203/11, Libert e.a. en All Projects & Developments e.a. tegen Vlaamse regering, 4 oktober 2012.

### **B. Wetgeving**

#### **a. Europees**

Richtlijn 2000/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2000 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het waterbeleid, *PB. L.* 327.

Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's van 10 oktober 2007 – Een geïntegreerd maritiem beleid voor de Europese Unie, COM (2007) 575.

Richtlijn 2008/56/EG van het Europees Parlement en de Raad van 17 juni 2008 tot vaststelling van een kader voor communautaire maatregelen betreffende het beleid ten aanzien van het mariene milieu, *PB.L.* 164.

Richtlijn 2007/60/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2007 over beoordeling en beheer van overstromingsrisico's, *PB.L.* 288.

Richtlijn 2008/101 tot wijziging van Richtlijn 2003/87/EG teneinde ook luchtvaartactiviteiten op te nemen in de regeling voor de handel in broeikasgasemissierechten binnen de Gemeenschap, *PB.L.* 8.

Richtlijn 2009/29/EG tot wijziging van de Richtlijn 2003/87/EG teneinde de regeling voor de handel in broeikasemissierechten te verbeteren en uit te breiden, *PB.L.* 140.

Verordening 920/2010 van de Commissie van 7 oktober 2010 inzake een gestandaardiseerd en beveiligd registersysteem overeenkomstig Richtlijn 2003/87/EG van het Europees Parlement en de Raad en Beschikking 280/2004/EG van het Europees Parlement en de Raad, *PB.L.* 14 oktober 2010, afl. 270, 1.

Verordening nr. 115/2011 van de Commissie van 2 februari 2011 houdende wijziging van Verordening (EG) nr. 748/2009 betreffende de lijst van

vliegtuigexploitanten die op of na 1 januari 2006 een in bijlage I bij Richtlijn 2003/87/EG van het Europees Parlement en de Raad genoemde luchtvaartactiviteit hebben uitgeoefend, met specificatie van de administrerende lidstaat van elke vliegtuigexploitant, PB.L. 39/1, 12 februari 2011.

## **b. Nationaal**

- Besluit van de Vlaamse Regering van 13 januari 2012 tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 6 februari 1991 houdende vaststelling van het Vlaams reglement betreffende de milieuvergunning, inzake de beroepsmogelijkheden, *B.S.* 17 februari 2012.
- Decreet van 8 mei 2009 houdende wijziging van het REG-decreet van 2 april 2004, wat de uitbreiding tot luchtvaartactiviteiten betreft, *B.S.* 9 juni 2009.
- Decreet van 6 oktober 2010 tot wijziging van het Decreet van 10 november 2004 tot invoering van een emissiehandelsysteem ter implementatie van Richtlijn 2003/87/EG, tot oprichting van een "Fonds wallon Kyoto" (Waals Kyotofonds) en betreffende de flexibiliteitsmechanismen van het Protocol van Kyoto, *B.S.* 22 november 2010.
- Koninklijk Besluit van 11 april 2012 tot instelling van een veiligheidszone rond de kunstmatige eilanden, installaties en inrichtingen voor de opwekking van energie, *B.S.* 1 juni 2012.
- Omzendbrief LNE 2011/1 van 22 juli 2011 betreffende Milieueffectbeoordeling en vergunningverlening voor bepaalde projecten ten gevolge van het arrest van het Hof van Justitie van 24 maart 2011 (C-435/09, Europese Commissie t. België).
- Ministerieel Besluit van 23 december 2011 houdende vaststelling van de broeikasgasemissierechten die kosteloos toegewezen worden aan de vliegtuigexploitanten voor het jaar 2012 en de periode 2013-2020, *B.S.* 29 december 2011.
- Decreet van 23 maart 2012 houdende wijziging van het decreet van 28 juni 1985 betreffende de milieuvergunning, van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid en van de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening, *B.S.* 20 april 2012.
- Decreet van 13 juli 2012 tot wijziging van het Decreet van 8 mei 2009 houdende algemene bepalingen betreffende het energiebeleid, wat betreft de milieuvriendelijke energieproductie, *B.S.* 20 juli 2012.
- Wet van 20 juli 2012 tot wijziging van de wet van 20 januari 1999 tot bescherming van het mariene milieu en de mariene delen onder de rechtsbevoegdheid van België, *B.S.* 11 september 2012.
- Koninklijk Besluit van 21 december 2012 tot wijziging van het Koninklijk Besluit van 16 juli 2002 betreffende de instelling van mechanismen voor de bevordering van elektriciteit opgewekt uit hernieuwbare energiebronnen, *B.S.* 16 januari 2013.
- Besluit van 21 december 2012 van de Vlaamse Regering tot wijziging van het Energiebesluit van 19 november 2010, wat betreft de groenestroomcertificaten, de warmtekrachtcertificaten en de garanties van oorsprong, *B.S.* 31 december 2012.

### C. Rechtsleer

- BOODTS, M., "De Vlaamse omgevingsvergunning: komt die er, en zal alles dan sneller gaan?", in DEKETELAERE, K. (ed.), *Jaarboek Milieurecht 2011*, Brugge, die Keure, 2012, 182 p.
- BUIS, X., VERBANCK, S., "Omgevingsvergunning belooft vooruitgang", *Lokaal* 2012, afl. 8, 31-33
- M. BULTERMAN, L. HANCHER e.a. (eds.), *Views of European Law from the Mountain*. Liber Amicorum Piet Jan Slot, Alphen aan de Rijn, Kluwer, 2009, 508 p.
- DEKETELAERE, K. (ed.), *Jaarboek Milieurecht 2011*, Brugge, die Keure, 2012, 182 p.
- DEKETELAERE, K. (ed.) en DELVAUX, B. (ed.), *Jaarboek Energierecht 2011*, Antwerpen, Intersentia, 2012,
- DE PAUW, J., "De nieuwe omgevingsvergunning zal de bouwvergunning vervangen in Vlaanderen", *Notariaat* 2012, afl. 16, 4-5.
- DESMET, A., "Decreet van 23 maart 2012 houdende wijziging van het decreet van 28 juni 1985 betreffende de milieuvergunning, van het decreet van 5 april 1995 houdende algemene bepalingen inzake milieubeleid en van de Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening" in DESMET, A., *Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening. Wijzigingen van 23 maart, 11 mei en 6 juli 2012. Het nieuwe decreet tot aanpassing en aanvulling van het ruimtelijke plannings-, vergunningen- en handhavingsbeleid*, Kluwer, Mechelen, 2012, 600 p.
- HAVEL, B. en MULLIGAN, J.Q., "The triumph of politics: reflections on the judgment of the Court of Justice of the European Union Validating the Inclusion of Non-EU Airlines in the Emissions Trading Scheme", *Air & Space Law* 37, 1, 2012, 3-33.
- JANS, J., *European Environmental Law after Lisbon*, European Law Publishing, 2012, 560.
- SCHOUKENS, H., "MER-drempels binnen de ruimtelijke planning: opgepast, sluipschutters!", *TOO* 2012, afl. 2, 100-103.
- SEBREGHTS, H., DE LEENER, S., GEENS, J., "De omgevingsvergunning: een nieuwe kans voor het algemeen belang?" in GHYSELS, J., PALMANS, R., LINDEMANS, D., BOES, M. (eds.), *Vijftig jaar bescherming van het eigendomsrecht*. Liber Amicorum Martin Denys, Antwerpen, Intersentia, 2012, 368 p.
- STERCKX, T., "De vergunningverlening in het kader van Brownfieldconvenanten: is er nog bestuurlijke vrijheid of enkel overmacht en schadevergoeding?" in DEKETELAERE, K. (ed.), *Jaarboek Milieurecht 2011*, Brugge, die Keure, 2012, 182 p.
- SUYKENS, C., "De luchtvaart en emissierechtenhandel: een turbulente en/of valse start in Vlaanderen en Europa?". *Jaarboek Milieurecht 2011*, Brugge, die Keure, 2012, 35-62.
- SUYKENS, C. en HAVERBEKE, D., De Raad van State vernietigt de concessie van Seastar in de Noordzee: hoe gaat het nu verder? Noot bij RvS 3 februari 2011, nr. 210.981. *Tijdschrift voor Milieu- en Energierecht*, 4.
- VAN CALSTER, G., 'Recht en duurzame ontwikkeling', in Leuvens Onderzoeksnetwerk voor Duurzame Ontwikkeling (LONDO) (ed.), *Duurza-*

*me Ontwikkeling. Een multidisciplinaire visie*, Leuven, Acco, 2009, 63-80; (the laws of sustainable development).